

Dr. Vofkori László

Tudásmenedzsment és tehetség gondozás a középiskolában

Naponta halljuk, hogy tudástársadalomban élünk, ahol az információnak igen jelentős szerepe van. Az információs kor (és kór) trendvonalában merül fel az a kérdés, hogy fiataljaink hogyan érvényesülnek az életben. A tömegoktatás és/vagy elitoktatás kérdése nem vesztett időszerűségéből. Azt is tapasztalhatjuk, hogy az utóbbi években a kognitív tudományok számos tudományos újdonsággal örvendeztettek meg, melyek eredményes támpontokat nyújtanak a tehetségfejlesztés és -gondozás tekintetében.

Ma a gyermek- és diáksereg jelentős társadalmi kincs, és a távlatokban ez a szellemi kincs az egész emberiség *tehetségpotenciálját* növeli. Az átlagosnál jóval több segítséget adni ma a *tehetséges tanulóknak*, nem egyértelmű elvárás az oktatásügyben.

E témakör mérlegelésébe részben motivációs, részben a pedagógushivatással összefüggő kérdések gyűrűznek be. Az esélyteremtésig mindenképpen el kell jutni. Tapasztalható, hogy a *tehetségnek* még ma is egyfajta mítosza van, és elég sokszor elcsodálkozunk egy-egy tanítványunk rendkívüli eredményein. Alapvető kérdés, hogyan kell feltárni és gondozni a szunnyadó tehetségeket a középiskolában. Sokan mondják, azért nincs idő és hely erre, mert sok a tananyag, a tanulók túlterheltek, és nincs elegendő idő a tananyag megemésztésére. A gyermek – szülő – tanár háromszög sem segíti egyértelműen a nyiladozó tehetségeket.

E rövid tanulmány keretében a tanulás – tudás – alkotás hármasság témakör összefüggésében próbáljuk felvázolni az *eszköz- és tartalomtudás*, valamint *tehetségfejlesztés* gyakorlati összefüggéseit a gyakorló pedagógus értelmezése szerint, a jelenlegi középiskolai oktató-nevelő munkában. Eligazító gyakorlati modelleket mutatunk be, miáltal kitapinthatók azok a csomópontok, melyek mentén pedagógusainknak erőteljesebben kell figyelniük a tehetséggondozás minden részletére.

Az iskolában elmulasztott tehetségfejlesztési lehetőségek sajnos nem pótolhatók. Később csak arra emlékszünk, hogy mi volt rossz, esetleg egy-két tanár, pedagógus emberképe jelenik meg olykor. Felnőttek, szülők kérdezzük jogosan: *Lebettiünk volna mások, mint ma vagyunk? Pedagógusaink nem figyeltek kellőképpen nyiladozó képességeimre és nem ismerték fel tehetségemet?*

A pszichológusok és pedagógusok jelentős része ma már egyetért azzal, hogy a tehetség, mint adottság széles körben nyilatkozik meg gyermek- és serdülőkorban, majd lassan „elapad” vagy éppen egyéniesedik az egyedfejlődés során. A kérdés itt is nyilvánvaló: nem pazarlás-e, hogy a gyermek- és serdülőkor bőven buzgó tehetségforrása a felnőtté válás során elapadjon? Ezekre és hasonlókra keressük a választ és a kivezető utakat.

Tudás és tudásmenedzsment az ezredfordulón

„Csak egyetlen tudomány tanítható a gyermeknek:
az emberi kötelességek tudománya...
ez a tudomány osztatlan egész.”
(J. J. Rousseau)

Új életminőség az ezredfordulón: tudástársadalom. A tudás és társadalom, azaz tudástársadalom napjaink zengő fogalmai közé tartoznak. Mindez kiegészül az információs forradalom fogalmával, jelezve azt a nagy lépést, amivel ma többek vagyunk, mint tegnap. A szellemi tőke, az információ mindenképpen jelentős humán erőforrásként jelentkezik.

Az információ valamilyen jelkészlet jeleiből összeállított, időben vagy térben elrendezett, jelstatisztikai információmennyiséggel jellemezhető sorozat, amellyel az adó egy dolog, élőlény vagy jelenség állapotára, lefolyására vonatkozó adatokat, ismereteket közöl, s amely a vevőből valamilyen választ vált ki. Az információ tehát olyan ismeret, tapasztalat, amely valakinek a tudását, ismeretkészletét, ennek rendezettségét megváltoztatja, átalakítja, alapvetően befolyásolja, ami – legalábbis átmenetileg – a tudásbeli bizonytalanság növekedésével is járhat.

A tudásalapú társadalom tehát az ismeretek, a tudás és a kultúra hármasság kapcsolatát tartja fontosnak. Vagyis hogyan épülnek be a megszerzett ismeretek tudatunkba és hogyan segítik a kultúrszint emelését.

Az ismeretek egymagukban a valóság objektumait, jelenségeit tükrözik, s mint ilyenek szellemi-pszichikus képződményeknek tekinthetők. Az alapismeretek tudása egymagában még nem elég. A tudáselemek szerveződési szintje egy bizonyos ponton már elvezet a jelenségek, folyamatok megértéséhez. Ettől kezdve a tudás „működik”.

Határozott, szilárd véleményünk már jelentős mozgató erő, s mindennek alapja a tudáselemek rendszerezett szerveződése.

Összegezőképpen megállapíthatjuk, hogy a *tudás a szerzett tapasztalatok racionális elemeinek összessége*, elvek, eljárások ismerete. Sokszor elhangzik a szentencia: „régén a tudás sokkal többet jelentett”, jelezve a minőségi oktatás fontosságát. Ez napjainkra így módosult: „a tudás ma sem kevesebb, csak más, másabb”. Növekvő érdeklődés figyelhető meg az egyes tudástípusok irányában. A mai *tudásbáttér* érdekes módon mintha gyorsulna: a műszaki kultúra olyan iramban fejlődik, hogy alig lehet követni, gondoljunk csupán az Internetre vagy a kibertér tágulására. Az információ egymagában még befogadható, de a jelenségek, folyamatok magyarázata már nehezebb. Az információ strukturált adat. A hasznos tudás (knowledge) akkor keletkezik, ha az ember figyelembe veszi, megérti és használja az információt, saját tapasztalataival és intuitív felismeréseivel együtt. A számítógépek képesek az adatokat összegyűjteni és azokat információvá alakítani, de csak az emberi agy képes az információból világosan kifejezett (explicit) tudásanyagot és rejtett (implicit) megérzést, intuíciót alkotni. A tudás értéke exponenciálisan megnő, amikor azt „szétosztják” több ember között. Ma a legtöbb területen megnőtt az igény a releváns és döntő jelentőségű tudáshoz való gyors hozzáféréshez. A tudás tehát nagyon fontos *emberi erőforrás*, jelentős *intellektuális tőke*. A tudás nem statikus jelenség, hanem bonyolult összetevők együttese. A tudás előállítása az *adatok informatív értékének felismerésével* kezdődik, s így kerül kapcsolatba már meglévő ismeretekkel. Az adatokból információ nyerhető, majd a körültekintően kezelt információ tudássá érlelődik. Az *értékteremtés* lényegét a *tanulás* biztosítja.

A *kultúra* a társadalmi tapasztalatok összessége, emberi tevékenységek, cselekedetek együttese. Egyfajta életvitel, életforma, magatartás, ízlés, hagyományok, vívmányok, értékek együttese. Egyértelmű meghatározása még nem született meg. Az tény, hogy az előbbi kettő – az ismeretek és a tudás – szervesen bővülő körei mind a kultúra tartozékai. A kultúra egymagában már rendszer, amely egységes keretbe „foglalja” a tudásanyagot.

Az *információs társadalom* tehát arra törekszik, hogy minél több hasznos információt termeljen, ezeket forgalmazza, tárolja és magas szinten értékesítse. Mindez a modernizációs folyamat része, sajátos trend és érték, miáltal növelhető a szellemi és anyagi termelékenység, magas szinten tartható a versenyképesség. Az új szellemiség hajtóereje az *új tudás*, és mindez megszerezhető az egyre bővülő informatikai és telematikai szolgáltatásokat biztosító teleházakban és tudásházakban. Az új tudás-teremtésnek tehát megvannak a feltételei, és az innovációs műhelyek a digitális alapműveltség elsajátításának hasznos szervezési formái. A verseny folytatódik, a versenyelőny pedig haladást jelent, a haladás sikert eredményez, a siker a jobb élet reményét vetíti ki és mindez kezdődik előlről. A Himalája legmagasabb csúcsának meghódításakor elhangzott az a gondolat, hogy azért mászták meg a Csomolungmát, mert van, mert létezik. Íme, a hozzáférés, a birtoklás milyen fontos lehet az ember értékrendjében.

Az információs társadalomban egyre jobban erősödik a *tudás értékképző és értékrend-teremtő szerepe is*. A tudás ma valóban érték: *közösségi értéke* van. Ha a tudás „tengerére” figyelünk, akkor állítható, hogy a tudás is kimeríthetetlen. Többfajta és többszintű tudás létezik, és mindegyiknek jól meghatározott szerepe van. Sokan vallják, hogy csak az az igazi tudás, amit alkalmazni, felhasználni is tudunk. Ezáltal ismereteink egy magasabb szintre emelkednek, fejlődnek, elmélyülnek. Ma a *tudás-iparon* belül többen jelzik az elméleti és gyakorlati tudás fontosságát.

A *tudásmenedzsment az alkalmazott tudást tartja elsődlegesnek*. E divatos fogalom szemantikai tartalma igen tág, sok mindent értenek alatta. Tulajdonképpen a *tudás életre keltését* jelenti. Mindez azért van, mert a tudás felértékelődött. Vannak, akik a tudás megszerzésének útját, mások a tudás hasznosulásának és alkalmazásának vetületeit sorolják e fogalom körébe. Az üzleti élet is szót kért, jelezve azokat a sokrétű kapcsolódási pontokat és megoldási módozatokat, amelyek éppen a tudás, a tudásipar kibontakozásával és megszervezésével kapcsolatosak. Ebben a vonatkozásban a tudás olyan üzleti modell, amely éppen a *versenyelőny megszerzésében* mutatkozik meg igazán. Amelyik vállalkozás hamarabb újítja meg magát, az több jövedelmet valósít meg. Ez érvényes a kutatókra is. A szakértők jelzik azt is, hogy erős elmozdulás tapasztalható *a tudás alapú gazdaság és társadalom irányába*. Az már köztudott, hogy a feldolgozandó információk mennyisége folyamatosan nő, a technológiák szokatlan megközelítések felől újulnak meg. Ezt a hatalmas változást, a felhalmozott *tudásmennyiséget menedzselni kell*, s ebből a megfontolásból született meg a tudásmenedzsment gyűjtőfogalom. Hogy lesz-e belőle egy új tudományág, azt a jövő dönti el. Annyi bizonyos, hogy a célspecifikus információk feldolgozásával (gyűjtés, rendszerezés, közzététel) egyre többen foglalkoznak, sőt szakintézmények alakultak e munkakör betöltésére. A menedzsment szó itt helyén való, ugyanis a hasznos üzleti információk értékesítése, újak létrehozása és beépítése a szervezet életébe körültekintő szellemi munkát igényel. A *tudásmenedzsment alapelve* legjobban a Nobel-díjas közgazdász Herbert Simon szavaival érzékeltethető: „...egy ismeretekben gazdag világban a haladás nem azt jelenti, hogy az információkat gyorsabban írjuk le és olvassuk el, vagy többet tárolunk belőlük, mint korábban. A haladás itt a világ strukturáltságának feltárását és kiaknázását jelenti, mégpedig olyan feltárását és kiaknázását, amely a korábbinál sokkal kevesebb információ olvasását, leírását vagy tárolását teszi szükségessé.” Annak ellenére, hogy Herbert Simon

ezt a fontos elvet még az 1970-es évek közepe táján tette közzé, a tudásmenedzsment témaköre csak a legutóbbi időkben került igazából a hatékonyságnövelés, szervezetfejlesztés homlokterébe.

*Mi tapasztalható középiskoláinkban? Az új ismeretek özöne, a túlcserdülő információ egyre inkább elfedi a meglévő tudásanyagot. Egyre feszítettebbé válik a munkatempó, fokozódik a stressz. Márpedig tanulóinknak egyre több tapasztalati tudásra kell szert tenniük. Vagyis az eredményes önmegvalósítás érdekében meg kell tanulniuk *önmagukat vezetni, sikeresen menedzselni*. Kevesen ismerik fel saját, egyéni erősségeiket, így aztán nem is képesek kihasználni azok előnyeit. Tegyük fel hát magunknak – diákok és felnőttek – az alábbi alapvető kérdéseket:*

- Mik az erősségeim?
- Milyen a munkastílusom?
- Milyen értékeket vallok? Hova tartozom?
- Milyen feladatokat vállaljak?
- Mennyire hozzáférhető a tudásom?

– Van-e szakadék a tudás és a cselekvés között? Erre a kérdésre a legtöbben igennel válaszolnak. Ez a szakadék gyakran a tetteknek beszéddel történő helyettesítésére vezethető vissza: úgy teszünk, mintha a problémák megvitatása, a döntéshozatal, az akciótervek összeütése egyben azok megoldását is jelentené. Kiváltképp az ékesszólás akadályozza a cselekvést. Az ékesszólók magabiztosnak és szókimondónak tűnnek, dőlnek belőlük a tények, és érdekes ötletekkel állnak elő. A cselekvés legtöbbször elmarad, az igazi tett nem jut a fényre.

A tudásmenedzsment tehát a megfelelő tudásanyag megfelelő emberekhez megfelelő időben való eljuttatásának tudatos tevékenysége, hogy ezzel az információt tevékenységgé alakítsák és elősegítsék az információk megosztását a mindenkori teljesítmény javítása érdekében. De ne feledjük, hogy minden meghatározás kulcselemként kiemelt szereplője az ember. A tudásmenedzsment fő célja a középiskoláinkban az intézmény tagjainak hatékony motivációja, irányítása, tudásának és kreativitásának mozgósítása az iskola és a tanuló érdekeinek megfelelően. Több definícióban is közös gondolatként jelenik meg az *információtechnológia* biztosította információkezelés és az emberek nyújtotta kreatív és innovatív kapacitások szinergiájának kihasználása. Mindemellett a definíciókban alapcélként jelennek meg a következők: a szellemi képességek tökéletesítése, az információs folyamatok összességének megfelelő kezelése, a releváns tudás rendelkezésre állítása, az erre szolgáló módszerek, technikák, eszközök összességének kezelése.

Röviden fogalmazva a tudásmenedzsment: *a szervezeti szintű tanulás folyamata*. Egy olyan egyedülálló stratégiai koncepció, amely lehetővé teszi a felhalmozódott információk, tapasztalatok és szakismeretek tudatos és rendszerezett használatát.

A hangsúly azon a sajátos integráló erejű folyamaton van, melyen keresztül az egyéni értékek könnyen és gyorsan mozgatható szervezeti szintű erőforrássá válnak.

A tudásmenedzsment fő kérdése: hogyan gazdálkodjunk a tudással, mint eszközzel. A kevés tudás még nem siker, a fejekben lévő tudást pedig nehéz megszerezni, és sokan nem is akarják megosztani tudásukat.

Tanácsok a pedagógustársaknak:

- Koncentráljunk meglévő képességeink fejlesztésére, és testhezálló feladatokat vállaljunk el.
- „Méregtelenítőre” mindig szükség van. Ne hagyjuk, hogy jó ötleteink kiégjenek!
- Legyünk gyorsak és agilisek. Mozdítsuk a fejünkben felhalmozott tudást.

A tudás tehát hatásos intellektuális tőke. A naprakész tartalom- és eszköztudás a legtöbbet ér! A meglévő tudás akkor hatékony, ha gyorsan és szakszerűen mozgósítható.

Az iskolai tudás rétegződött. Az egyik alapvető kérdés így is megfogalmazható: az iskolai bizonyítvány hogyan fejezi ki az általános ismeretszintet, a szaktudást, az érdeklődési irányultságot, a képességek színvonalát? Mi, tanárok erre nem adhatunk egyértelmű választ. Csak azt látjuk igazán, hogy a tanuló igyekszik, halad vagy lemarad, hátrányos helyzetbe kerül. Az iskola, mint szervezet, szociális létter nem tud mindenre figyelni, egyszerűen nincs erre elegendő idő és eszközzrendszer. Kölcsey Ferenc is hangsúlyozta: „Tapasztalás, tanulás, figyelem és gondolkodás: négy eszköz, minek szorgalmas használata által az ítélet napról napra erősödik.” A tanulás során viszont egyre több tapasztalatra teszünk szert. A tapasztalat, a gyakorlás viszont biztonságtudatunkat erősíti. Igaza volt Vörösmarty Mihálynak: „Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:/ Egész világ nem a mi birtokunk;/ Amennyit a szív felfoghat magába,/ Sajátunknak csak annyit mondhatunk.”

Tehetség és tehetséggondozás a középiskolában

„Elárulom a titkot, ami segített nekem, hogy célba érjek:
az én erőm egyes egyedül a makacs kitartásomban van.”
(Louis Pasteur)

A *tehetség és a tehetséggondozás témaköréből* számos pszichológiai-pedagógiai jellegű kérdést fogalmazhatunk meg:

- Mi és ki a tehetség?
- Ki miben tehetséges?
- Melyek a legeredményesebb tehetségmodellek, melyeket kellene „tanítani” a középiskolában?
- Az intellektuális, kreatív, szociális vagy speciális tehetség kibontakozására figyeljen-e a pedagógus?
- Hogyan ismerjük fel a tehetséges gyerekeket? (Megfigyeléssel, tulajdonságlistákkal, sokoldalú és lépcsőzetes azonosítás a fejlesztés folyamatába ágyazva, más módszerekkel?)
- Mit csinálunk akkor, ha a zeneileg tehetséges gyermek lemarad matematikából? (Lásd: egyenlőtlen fejlődés, alulteljesítés, tanulási zavarok, hátrányos helyzet, deviancia veszélye.)
- Hogyan hangoljuk össze a környezeti tényezőket (a család, az iskola, a pedagógus kompetenciája és személyisége)?
- Milyen tehetségnevelés-koncepciót és módszertant kövessünk?
- Milyen tehetséggondozási formákat alkalmazzunk (gyorsítás, elkülönítés, gazdagítás)?
- Mit mond a művész, sportoló, tudós, üzletember, politikus, vallási vezető a tehetségről?
- Mit javasol a szellemi teljesítmény csúcsait ostromló zseni?

A felvetett kérdésekre néhány pedagógusi válasz kívánczik.

Mi és ki a tehetség?

A tehetség fogalom máig legnépszerűbb, jól érthető és tudományosan is elfogadott definícióját Renzulli amerikai pszichológus alkotta meg. Szerinte *a tehetség az értelmi képesség (az intelligencia), a kreativitás (az eredetiség) és a feladat iránti elkötelezettség (szorgalom, kitartás) egybeesése*. És ha ez a szerencsés konstelláció még produkcióra, teljesítményre is vezet, az a tehetség fényes bizonyítéka.

A „tehetséges ember” fogalom valamikor azt jelentette – amit sokak számára még ma is jelenti –, hogy az ilyen emberek átlagon felüli képességekkel és személyiségjegyekkel megáldott művészek, tudósok, sportolók, akik rendkívüli teljesítményekre képesek. (Báthory Zoltán, 2002)

Tehetségese azok a gyerekek, akik egy adott területen sokkal többet képesek teljesíteni az életkoruknak megfelelő átlagnál, akik viszonylag kevés segítséggel nagyon gyorsan tudnak előrehaladni, fejlődni. Nehézség az is, hogy ha egy gyerek valamely képességeit illetően a társai fölé emelkedik, gyorsabban tudna haladni, ám a környezete nem használja ki, vagy nem ismeri fel a benne rejlő lehetőséget. Ez nemcsak azért veszélyes, mert esetleg elvész az adott tehetség, hanem azért is, mert az ilyen helyzetbe kerülő gyerek feszült, nyugtalan lesz, konfliktusba kerül a környezetével, problémát okoz tanárainak. Persze az sem jó, ha ezt a kiemelkedő képességet túlzott gyorsasággal, intenzitással akarjuk fejleszteni, ha a tehetség kibontakozását erőszakosan akarjuk elérni. Sok szülő szereti kiemelkedően tehetségesnek látni a gyermekét, s mindenáron – sokszor a gyerek érzelmi életének, gyerekkorának megzavarása, feláldozása árán is – fejleszteni akarja. Különösen ártalmas ez akkor, ha nincs is szó valódi tehetségről, valóban kiemelkedő adottságokról.

A *kiemelkedő tehetség* kedvezőbb adottságai miatt jelentősen eltér az átlagtól. A tehetség a legritkább esetben tud önmagától utat törni, fejlődni, ehhez az kell, hogy a szülő, a pedagógus felismerje ezt, megadja a gyorsabb haladáshoz, az intenzívebb fejlődéshez szükséges *többletsegítséget*.

Tehetségen – egy másik meghatározás szerint – azt a velünk született adottságokra épülő, majd gyakorlás, céltudatos fejlesztés által kibontakoztatott képességet értjük, amely az emberi tevékenység egy bizonyos vagy több területén az átlagosat messze túlhaladó teljesítményeket tud létrehozni. (Harsányi István, 1985, 1994) Előre jelezhető-e a tehetség? A válasz nem egyértelmű, csak valószínűsíthető. A bizonytalansági tényező mindig fennáll. Az *öröklés*, a *tanulás* és a *nevelő eljárások* sokat változtathatnak a tehetség arányszámain, s mindezt a tehetség javára teszi. Gondoljunk csak arra, hogy a zenei, matematikai, művészi, szervező, mozgásos (pszichomotorikus) tehetségek *kinél, mikor és milyen körülmények között* jelentkeznek. Mindezt finomítja az *erkölcsi és akarati tényezők* is. A tehetség tehát fejleszthető, de speciális gondozást igényel: szükség van *kiváló iskolára, jó tanárookra, és tehetségesnek ígérkező tanulókra*. Mindezek ellenére a jelenlegi „reformmozgalom” is csak érinti a tehetségnevelés kérdését, a pedagógiai és társadalmi állásfoglalás nem egyértelmű. Napjaink pedagógiai gyakorlata abban segítheti az előbbre lépést, ha a pedagógusok odafigyelnek a tehetség-ígéretnek minél korábbi felismerésére és a célnak megfelelő fejlesztésre.

Megtörténhet, hogy az iskola – a rá jellemző demokratizmusa mellett – viszonylag szűk teret szán a tehetségnevelésre. Viszont az alkotás, a szellemi erőfeszítés *iskolán kívül* is hoz és hozhat eredményeket. Tehát a *másóság* (például az iskolán kívüli néptánc, színjátszó csoport, falukutatás, népfőiskola) ebben az esetben lehet tehetséget serkentő tényező. Mára már elcsépelet frázis: az emberiség jövője a tehetséges ifjak nevelésétől függ, vagyis az emberi beruházásunk fő erejét a fiatalok legtehetségesebb rétegére kell irányítani. A tehetségek kibontakoztatása viszont fontos ügy maradt. A tehetségvédelem tehát nem elhanyagolható. Be kell látnunk, hogy minden nemzet legnagyobb kincse a tehetséges emberek, egyének összessége. Ezek az igazi értékteremtők, kultúrahordozók. Ezért kell figyelni a korai tehetség felismerésre és fejlesztésre. A talentumok gondozása, a szuper- és hiperintelligens gyermekek felkarolása igen fontos az iskolai életben. Nagy László, a híres pedagógus hangsúlyozta 1930-ban: „*A nagy jellem, erős akarat éppúgy lényeges tulajdonsága a tehetségnek, mint a magasabb fokú értelem.*” Biztosítani kell tehát a gyorsabb haladást. Ma az elitizmus (úgy is) létező valóság. Egyfajta *minőségigény*. Mentorok, szellemi és anyagi támogatók felállítása is indokolt lenne. De mit csináljon az, aki tehetséges, és kevés támogatást kap tehetsége kibontakoztatásában? Válasz: *alkossanak magukra!* és ha bejön a „teher alatt nő a pálma” elv, akkor az eredmény nem marad el. Tapasztalhatjuk, hogy a „nagy sokaság” óvakodik a nála tehetségesebbek érvényesülésétől. A megoldás: elősegíteni a tehetség fejlődését. Fő pedagógiai elv tehát: zöld utat a tehetségeseknek!

Ha majd a hazai reformmozgalom újból felkarolja a tehetséggondozást, tehetségvédelmet, akkor középtávon ez a tehetségvédelmi munka előbb-utóbb meghozza gyümölcsét. Sok pedagógus érzi, hogy különlegesen foglalkoznia kell a tehetségigéretekkel. Az oktatás demokratizmusa nem jelenti az *egyenlőséget*. A demokrácia, az oktatás demokratizmusa elsősorban azt jelenti, hogy tegyük lehetővé mindenki számára az általa elérhető *legmagasabb értékek kibontakoztatását és megvalósítását*. A közép-szerúségből, az átlagból való kiemelkedés nem antidemokratikus tett. A tehetség-gondozás tehát túlmutat azon, hogy mindenkinek joga van lappangó képességeinek kibontakoztatására. A szellemi képességskála nyitott mindenki előtt. Ezért kell nyílt teret biztosítani a tehetségesek számára, hogy szellemi értékeik színre léphessenek. Ma, aki az *elitizmus* szót hallja, azonnal egy „védekező és allergiakeltő reflex” szolgálatába áll: mintegy elítéli ezt, negatív tartalommal társítja. A „háttérben” viszont többen elismerik, hogy a tehetség-igéretnek minősülő gyermeknek haladnia kell! Az esélyegyenlőséget nem szabad félreértelmezni. Nem nevelhetünk bárkiből bármit. A tehetség korai felismerése még nem elég: *folyamatos ráhatásra, céltudatos fejlesztésre* van szükség. Itt segíthet a pedagógus, a tehetséggondozó. Szükség van ingergazdag környezetre, erős szellemi kötődésre, védő, serkentő iskolai közösségre és családra, ösztönző életvitelre. Mindent korán kell kezdeni, a tehetségnevelést szintén. Alacsony szintű szocio-kulturális környezetben mindez lassan megy, és a behozhatatlan hátrány egyre kedvezőtlenebb. Fontos, hogy a tehetségesen induló gyermek minél hamarabb jusson hozzá az ingergazdag környezet nyújtotta előnyökhöz. *Versenylehetőség* nélkül nem lehet kiemelkedő eredményeket felmutatni.

Melyek azok a tulajdonságok, képességek, amelyek jelzik, hogy a gyermek értelmi – szellemi – pszichomotoros színvonala jóval magasabb, mint az átlagé?

A tehetségigéretre utaló tulajdonságokat az alábbi csoportokba soroljuk:

– *Testi – fizikai – fiziológiai – biológiai – szexuális – idegrendszeri területen:* egészséges, harmonikus, vitális szervezet, jól működő, egészséges érzékszervek, jól fejlettség, tápláltság, kiegyensúlyozott idegrendszer;

– *Pszichomotorikus tevékenységek:* fejlett járás, összehangolt mozgások, építőjátékokkal való szíves és ügyes foglalkozás, rajzolás, ragasztás, festés, mintázás, varrás, vágás;

– *Értelmi (intellektuális) területen:* sokoldalú érdeklődés, majd tartós érdeklődés új dolgok iránt, mohó tanulásvágy, kíváncsiság, változások gyors követése, koncentrált figyelem, megfigyelés, belemerülés valamibe, fejlett beszéd-készség, gazdag szó-kincs, vitakészség, tartós emlékezet, gyors felfogás, olvasáskészség, élénk képzelőerő, hipotézisalkotó-képesség, gondolkodásbeli rugalmasság, találékonyság, eredetiség;

– *Érzelmű-indulati, affektív, emocionális, szenvedély kérdéskör területén:* érzelmi stabilitás, meleg ragaszkodás az emberekhez, adekvát reakciók az egyes élményekre;

– *Akarati tevékenységek terén:* erős akarat, állóképesség, kitartás, akadályok leküzdése, türelem, szorgalom, törekvés a megkezdett dolgok végrehajtására, akaratérvényesítési törekvés, vetélkedési hajlam, önállósulási törekvés, önfegyelm, sőt lemondani tudás, kézügyesség;

– *Kapcsolatteremtés és közösségi viselkedés terén:* együttműködési készség, szervező, vezető, irányító képesség, kezdeményező kapcsolatteremtés, szocializálódás, társas játékok kedvelése, nyitottság, bizalom az emberek iránt, derű, jókedvű viselkedés;

– *Erkölcsei-morális – etikai vetületben:* a felnőtt erkölcsi normarendszerhez való alkalmazkodás, nem irigy, megbízhatóság, szavahihetőség, autonóm értékrendszer;

– *Célok, eszmék, ideálok követése terén:* ismételt próbálkozás a cél elérése érdekében, ambíció, feltűnésvágy, sikerélmény-éhség.

– *Egyéb személyiségvonások:* fejlődésképesség, fejleszthetőség, tanulékonyság, megbízhatóság, önbizalom, kezdeményező készség, aktivitás, belső motiváltság, eredetiség, kreativitás (rugalmasság és divergens gondolkodás), viszonylagos gyorsaság a feladatok elvégzésében. (Harsányi István, 1988)

Végül, *mielylek az eredményes tehetségnevelés színbelyei és módszerei?*

Kezdődik a *család szerepével*. Itt az anya elsődleges szerepe nyilvánvaló. Azt jelezni kell, hogy sokkal több koraérett gyermek van, mint igazi belső fedezettel rendelkező zsenijelölt. Ne feledjük, a játék sohasem maradhat el a gyermek életéből.

Nagyon fontos az óvoda és az iskola szerepe a tehetségnevelésben. Itt a pedagógus személye igen fontos tényező: kiemelkedő, példaképpül szolgáló tanárok, pedagógusok, tehetséges személyek, akik ösztönözni tudják tanítványaikat a sikeres önfejlődés folyamatában. A pedagógus legyen türelmes, rendelkezzen megfelelő empátia-készséggel (beleélés), legyen emberséges, határozott. A tehetségnevelésre alkalmas pedagógus legfontosabb személyiségjegyei és tulajdonságai: hiteles, színes, dinamikus, határozott, szuggesztív, kiegyensúlyozott, sikeres, autonóm személyiség, aki alkalmas a példaadó, pozitív vonatkoztatási személy hivatásának betöltésére (Harsányi István). Ehhez társul a pedagógiai optimizmus, aktív érdeklődés a gyermek iránt és felelősségtudat. A pedagógus nyisson szabad utat a belülről induló fejlődésnek: szervezze meg a viszonylag homogén tanulócsoportokat, személyesen vállaljon fel egy-egy tanulót a tehetséggondozás folyamatában (mentor–tutor megoldás), képezze magát éppen a tehetségnevelés témakörében.

Ki miben tehetséges?

A tehetség lehet:

Olyanfajta kombinatív készség, olyan *komplex képesség, amely a kreativitáshoz szükséges*. Szoktunk beszélni tehetséges közgazdászról, tehetséges művészről is, de arról ritkábban, hogy ugyanígy lehet valaki tehetséges mesterember. Ez a fajta gyakorlatias tehetség egyesíti a szakmai tudást, a kreativitást és egy nagyon pragmatikus, életszerű szemléletet.

A tehetségnek meg kell mutatkoznia a gyakorlatban akkor is, ha elsősorban intellektuális területen kiemelkedő.

A tanulmányi versenyek is többségükben a tudásszintet és nem a tárgyon belüli gondolkodást mérik, sőt sok esetben a tanárok versenyeznek. A *teljesítményképes tudás* azt jelenti, hogy képes valamilyen alkotást létrehozni (pl. plakáttervezés, projekt).

A tehetséghez kell az absztrakciós készség, a verbális fogalmakkal való gondolkodás, az emlékezet és a figyelem.

A tehetség inkább megérezhető, mint mérhető.

A tanuló kíváncsiságát munkába kell állítani (problémaérzékenység, feladat iránti elkötelezettség, motiváció).

A szülők a teljesítménybeli elvárást tartják elsődlegesnek, értelmiségi létre készítik elő gyerekeiket.

Hallatlanul nagy érték a megbízható munkavégzés vagy egy mesterség jó elsajátítása, és sok minden más, ami nem tartozik a tehetség fogalomkörébe.

Ahhoz, hogy ma valakit intellektuálisan kiemelkedő tehetségnek lehessen mondani, sokféle adottság együttes jelenlétére van szükség: például nagyszerűen kell beszélnie nyelveket, szüksége van rendszerező képességre, egyfajta matematikai gondolkodásra és így tovább.

Diákjainknak, hogy értelmiségivé válhassanak, meg kell tanulniuk, hogyan lehet információkhoz jutni, miképpen kell azokat válogatni, földolgozni. Azt is meg kell tanulniuk, hogyan kell vitatkozni, érvkészletet összeállítani, az érveket előadni, mások érveit fogadni; hogyan kell a csoportmunkát megszervezni, a munkát elosztani és az eredményeket egyesíteni. Ezek nélkül nem képzelhető el teljesítmény.

Az öntevékenységre építő oktatás arra irányul, hogy a pedagógus vegye figyelembe a tanuló egyéni képességét, fejlődésének ütemét, szocio-kulturális helyzetét és fejlettségét, fogékonyságát; segítse a tanuló képességeinek, tehetségének kibontakozását, a továbbtanulásra és a vizsgákra való felkészülését.

Biztosítani kell a sikerélményt.

Tehetségmodellek. Sokan keresték a tehetség és az emberi képességek gyökereit. Czeizel Endre (1977, 42–44) a korszerű tehetségmodell négy adottság-birodalmát különítette el:

(1) *Az általános értelmi adottság* alapfeltétele minden szellemi teljesítménynek, de nem meghatározó eleme.

(2) *A speciális mentális adottság* dönti el a pályaválasztást.

(3) *A kreativitás* a legfontosabb a természettudósi adottságok között is.

A másképpen gondolkodás, vagyis az eredetiség az igazán jelentős tudományos teljesítmény alapja. A kreatív géniuszok érdekes sajátossága, hogy őket főleg vagy kizárólag a legnagyobb problémák érdeklik. Például Szent-Györgyi Albert egész életében az élet titkát kereste. Javaslat: „*Felvetni egy-egy jó problémát, kérdezni egy jó kérdést, már a*

munka felét jelenti.” Továbbá úgy vélte, hogy „*A kutatás alapvázát az okfejtés, a mérés és a számolás fonalaiból szőtt álmok képezik.*” A hibaforrásokra is figyelmeztetett: „*Kevesen vannak a kiválasztottak, akik képesek új utakat nyitni a tudományban anélkül, hogy hibáznának... Az ismeretlen igen bizonytalan területet kínál számunkra, és mezőin kalandozva nem remélhetünk többet, mint azt, hogy tévedéseink a lehető legmértányosabbak lesznek.*”

(4) A *motiváció* néven összefoglalt személyiségadottságok jelentik az utolsó csoportot. A hétköznapi nyelvben szorgalomról, akaratról, kitartásról, megszállottságról beszélünk. Szent-Györgyi Albert szerint „*...az alkotó megszállottság nem megy gyötrelmek nélkül. Úgy látszik minden szülés fájdalmas.*” Czeizel Endre állítja, hogy: „*Az adottságok azonban adott családi, iskolai, kortársi és társadalmi környezetben válnak valóra vagy sorvadnak el.*”

A fentieket kiegészíti a „jó szerencse” meg az élettartam és az egészségi állapot. Kísérőjelenségek lehetnek a mánia és a depresszió (1. táblázat).

Czeizel Endre szerint létezik egy *piramis típusú tehetségmodell*, amelyben generációról generációra növekszik a teljesítmény, majd a csúcspont elérése után fokozatosan csökken. Ez elsősorban a zeneszerzőkre érvényes (Bach, Mozart, Beethoven, Bellini, Strauss, Liszt, Erkel családok). A *gejzír-modell* szerint a génuszoknak nincs elődje és nincs utódja. Ez általában a költőkre jellemző (Goethe, Puskin, Petőfi, Ady, József Attila, Szabó Lőrincz, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső).

1. táblázat. A tehetségmodell négy veleszületett adottsága és négy környezeti faktora

Czeizel Endre (1997)

Négy veleszületett adottság	Négy környezeti tényező:
1. Általános értelmi adottság	1. Család
2. Speciális mentális adottság	2. Iskola
3. Kreativitási adottság	3. Kortárs csoportok
4. Motivációs adottság	4. Társadalom + jó szerencse

Hogyan ismerjük fel a tehetséges gyerekeket? Megfigyeléssel, tulajdonság-listákkal, komplex és lépcsőzetes azonosítással a fejlesztés folyamatába ágyazva, más módszerekkel. Elsősorban a szülők és a pedagógusok felelőssége e gyermeki tehetségforrás korai felismerése, gondozása, óvása és fejlesztése.

További kérdések:

Felismeri-e a tanító a tehetséges kisgyerekeket?

Mit csinál az általános iskola szaktanára (fizika, kémia, biológia és földrajz órán?)

Hogyan fejleszti a szaktanár a divergens gondolkodást?

Mi történik a tehetségazonosítás után?

Tartanak-e kreativitási tréningeket a tanárok?

Mi történik a szocio-kulturálisan hátrányos helyzetben levő tehetséges tanulókkal?

Szét kell választanunk az *iskolai tehetséget*, a jó színvonalú ismeretelsajátítás készségét, amely az iskoláskorban könnyebben megragadható, a *produktív tehetségtől*, az alkotókészségtől, amelynek csak előjelei vannak meg a gyermekkorban, és amelyeket az iskolai eredmények nem jeleznek előre. Életkoronként is változó, hogy milyen kritériumok alapján tekinthető valaki tehetségesnek, mely tulajdonság milyen módon és biztonsággal mérhető.

A tehetségigéret megmutatkozását nehéz mérlegelni. Kiindulópont lehet például az iskolai eredményesség, az elért versenyeredmények, az intelligenciatesztek vagy kreativitásvizsgálatok, motivációt, attitűdöket, szabadidős elfoglaltságokat vizsgáló kérdőívek, valamint a tanári értékelés, szülők, kortársak véleménye. Az iskolai eredményesség tehát csak kiindulópont. Az osztályzatok mögött sok minden meghúzódik (udvariasság, szimpátia, szülők ismerete). A *képességfelmérésekre* kell helyezni a hangsúlyt. Igaz, a csoportosan elvégezhető kreativitás- és motivációs vizsgálatok megbízhatósága viszonylag alacsony szintű. A teljesítményszint csak az adott állapotra jellemző. Nincs benne a motivációs, a nagyobb feladatvállalásra összpontosítható energia. A tehetségkutatás szervezeti kereteit a 2. táblázatban foglaltuk össze.

2. táblázat. Tehetségkutatás szervezeti kerete

Tehetségfogalmak	Pedagógiai elvárások	Cselekedetek, megoldások
1. Tehetség-felismerés	Tehetőségek kiválasztása Speciális vizsgálatok Gyakorló gimnáziumok Alapítványi iskolák Differenciált oktatás: testre szabott oktatás	A kivételes képességek korai felismerésének szükségessége (intellektuális, művészi, pszichomotoros és vezetői tehetségek felismerése) Szakmunka
2. Tehetségfejlesztés	Oktatás-fejlesztés Nívócsoportok létrehozása Iskolán kívüli fejlesztés programokkal, különleges segédanyagokkal Elitképzés-tudósutánpótlás Sportiskolák	Egyéni bánásmód, Differenciált munka Gyorsítás, léptetés Pedagógusok felkészítése a tehetségfejlesztésre
3. Tehetséggondozás	Programokkal történő fejlesztés Tanulmányi versenyek-ösztöndíjak Nyári táborok, programok Kiscsoportos gazdagító programok Iskolai szakkörök Személyiségfejlesztés Tanórai differenciálás Többsávós tanóraszervezés <i>Differenciált feladatok</i>	A képességek maximális kibontakoztatása Elit iskola, tehetséggondozó központ Elkülönítés Tehetséggondozó tanár Tehetséggondozó javaslattevők <i>A sikert tanítani kell!</i>
4. Tehetségnevelés	Kiscsoportos oktatás Speciálkollégiumok Személyre szabott feladatok	Gazdagítás, dúsitás (külön feladatok), elkülönítés „Mást és másképpen kell tanítani?” Módszertani tanácsadó központ
5. Tehetségvédelem	Tudatos nevelőmunka Egyéni és közös munka Programmenedzser alkalmazása, aki figyel az átlag feletti képességekre, a feladatalkötelezett és kreatív gyermekekre.	Valódi védelem, nyilvántartás, követés Tutor-mentor kapcsolat: a <i>tehetséggondozó tanár</i> legyen intelligens, jól informált, teljesítményorientált, jó szervező, lelkes, rugalmas, megértő, humoros.
6. Tehetségmentés	Tudatos nevelőmunka Tanácsadó szolgálat Tehetőségek iskolája Teljesítmény-mérés	Ne menjen veszendőbe a tehetség Környezeti nevelés Különleges bánásmód

Az elméleti tehetségküszöb feletti populáció tekinthető tehetségesnek. Vizsgálni kell például a gondolkodási, logikai képességeket, a térlátást, időérzékelést. Az analógia, soralkotás, következtetés, az elvont gondolkodás, az absztrakció, a fogalomalkotás képessége mind fontos szempont, melyhez társul a divergens gondolkodás és a kreativitás. A figyelemkoncentráció és az emlékezet jól elkülöníthető képességek, noha önmagukban nem mutatói a magas intellektuális színvonalnak, a felsőfokú tanulmányokra való alkalmasságnak, a tehetségnek, de fontos mutatói a

terhelhetőségnek, a munkabírásnak. Tapasztalható, hogy kiváló logikai készség mellett az átlagos emlékezet és figyelem feltehetően elegendő a jó teljesítményhez.

A tehetséggondozás alapja az *esélynövélés*. Középiskoláinkban ezt az esélyt kell megadni valamennyi diáknak. Követni kell, hogy a tanuló valóban tud-e, akar-e valami mást, újat felmutatni.

Környezeti feltételek a tehetséggondozásban: tehetséges pedagógusokra, alkotó típusra van szükség, olyanokra, akik ők maguk is alkotnak; tudományos diákkörök felelevenítése; tantárgyversenyek; szakdolgozatok összeállítása; alkotókörök (irodalom, verselés); képzőművészeti műhelyek.

Vizsgálati módszerek: gondolkodási képességek (Raven-teszt); fogalom-csoportosítás; figyelemkoncentrációs teszt; emlékezetvizsgálat (Ranschburg-emlékezet);

Végül a teljesítményorientált elit gimnáziumok életében igen fontos lehet a három „i”. A három „i” – az intuíció, innováció és az invenció – harmonikusan összetartozó fogalmak. Előbb az innováció remekel, majd az intuíció és invenció jelzi azokat a lélektani folyamatokat, amelyek mindenfajta alkotásnál szerepet játszanak – a tudományban, a művészetben, de még a mindennapokban is. A sort még más i-kel is lehetne folytatni: inspiráció, indukció és mások. Az igazi siker voltaképpen az, ha alkotó tevékenységünkkel, kitarító munkánkkal elérjük a célunkat. Vagyis tevékenységünk, igyekezetünk eredménye megfelel a várakozásunknak, törekvésünknek.

A *pedagógiai kreatológia* (alkotás pedagógiája) kimunkálásra váró ismeretkör, melynek feladata az, hogy feltárja a pedagógia világában az alkotáslehetőségeket, az alkotások fajtáit (Zsolnai J. 1996, 124). Tulajdonképpen arra is kereshetjük a választ, „hogyan alkot a pedagógus?”, „hogyan tárgyasul a pedagógus vagy a tanuló mindennapi tevékenysége”, van-e egyáltalán pedagógiai értelemben vett alkotás (például mivé lesz a pedagógus „keze alól” kikerült gyermek, ifjú, közöl-e eredeti munkákat a pedagógus). A rutinmunka itt nem jöhet számításba, mert nincs újdonságértéke (Zsolnai J. 1996, 125). Külön kiemelendő a pedagógusok azon igyekezete, miszerint pedagógiai késztetés eredményeként a tanulóinkat arra ösztönözzük, hogy már korai életkorban alkossanak, hasznosat cselekedjenek (persze az ők szintjén: például versírás, művészeti tevékenység). Az *alkotásra késztetés* a tudatos pedagógiai munka egyik alapkövetelménye.

Az értelmiségi lét és az alkotás kapcsán megfogalmazható az alkotó ember egy lehetséges modellje (rendszermodell), vagyis az, hogy *milyen a kreatív ember?*

- Képes alkotni!
- Képes másképp gondolkodni.
- Képes feltárni a rejtett összefüggéseket, kapcsolatokat.
- Eljut az „aha” élményig?

A lényeg a következő: az ötletekből valódi értékeket kell teremteni, a hatékony működéshez pedig sok új dologra van szükség. Új energiákat kell megmozgatni. Szükség van a kreatív munkavégzésre. Külön kérdés, hogy saját magunk kovácsai vagyunk-e? Igenis meg nem is. A „mi lenne, ha...?” kérdést is gyakran fel kell tenni. Ugyancsak naponta ismételhetjük: mi lesz holnap? A válasz: újítani kell, kellenek a kreatív emberek és az alkotó energia. A meglevő tehetségállományt kell hasznosítani. A tehetségeket lehetőség szerint „szabadítsuk fel” a terhek alól, azaz ne adminisztratív gondokkal legyenek elfoglalva. Inkább a vállalkozói kedv, ihletettséggel, képzelőerővel, eredetiséggel mozgósítása irányában keressük a megoldást. A játékosra és a humorra mindvégig szükség van.

Végül ki képes a változtatásokra? Az, akinek jó megfigyelőképessége van, aki pihent, aki szokatlan módon gondolkodik, aki másként lát, mint a többi, aki olvas a sorok között, aki elmereng egy egyszerű dologon, aki figyel a természetet, aki a tényeket komolyan veszi, aki nyitott az újra, aki elkötelezett, aki felelősséget érez, aki fegyelmezett és kitaró a munkában, aki győzni akar, aki az agyát frissen tartja, aki képes alázattal tekinteni a dolgokra és mások. Einstein is hivatkozik a produktív gondolkodásra, az ötletek hirtelen felvillanására. *Az alkotóképesség az értékes alkotások ígérete.* Az a jó, ha a kreatív gondolatok szabadon áramolhatnak. Ehhez társulnia kell a képzelőerőnek, a strukturált gondolkodásnak és a kezdeményező-készségnek. Sokszor egy jó ötlet sok aranyat ér! A felhasználás módja fontosabb, mint maga az eszköz.

Az alkotó egyéniség ismérveire néhány tudósi vélemény:

Selye János: „Az eszmények nem azért vannak, hogy elérjük őket, hanem, hogy mutassák az utat. Jó, ha van mintaképünk, amelyet tőlünk telhetően követünk.”

Seneca: „Semmilyen szél sem kedvező annak, aki nem tudja, milyen kikötőbe tart.”

Nagy László: „A jellem lényeges kelléke, kritériuma a tehetségnek. A tehetség jellem és akaraterő nélkül elzúlik, helyesebben nem fejlődik ki, tehát nem is tehetség.”

A tehetségfeltárás, a tehetséggondozás és -fejlesztés kérdéseit a 3. táblázat szemlélteti.

3. táblázat. Tehetségfeltárás és -gondozás a középfokú oktatásban

	Tehetségfeltárás	Tehetséggondozás, Tehetségfejlesztés
1. Pedagógus (szaktanár) feladata	<i>Odafigyelés Differenciált munka az alapozó tananyagban Vetélkedés Speciális programok beiktatása</i>	<i>Szabadabb tudásajátításra ösztönzés Nevelés Differenciált munka A személyes hatás, amelyet a tanár képes gyakorolni egy gyerekre Figyelni a piramisra Többlet-foglalkozás a pedagógus részéről</i>
2. Szülő feladata	<i>Serkentés, feltételek megteremtése A képességek maximumát nyújtani Erős motiváció fenntartása Az egyéni fejlődés feltételeinek biztosítása</i>	<i>Serkentés Több feladat megoldására ösztökélni Különböző nehézségű feladatok megoldása Otthoni „kis alkotó műhely” megteremtése</i>
3. Tanuló feladata	<i>Többletmunka Diákolimpiákon való részvétel Tanulmányok összeállítása</i>	<i>Többletmunka, időnként lemondás másról Piramis csúcsán elhelyezkedni Elmélyülni pl. a számítástechnikában</i>

A fentiekből látható, hogy a tehetségkutatás és -gondozás széles értelemben vett társadalmi szükséglet. Szükség van a jól átgondolt tehetségfejlesztő programokra, melyek biztosítják az ígéretes tanulók megfelelő külső és belső motivációs közegét, és az egyéni differenciálás lehetőségét. Fontos alapelv a tanítási órán kívüli programokon való önkéntes részvétel, a helyes arány kialakítása, ami feltételezi a tanuló egészséges fejlődését, az önálló felkészülés nyugodt körülményeinek biztosítását és a tanulók túlterhelésének megakadályozását.

Milyen egy jó középiskolai szellemi műhely?

*„Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben;
Nemes, de terbes, önlábankon állni.”
(Madách Imre)*

A tudományos kutatók és mérnökök a *meghitt szellemi műhely* fontosságát emelik ki. A jó (alkotó) és kellemes munkahelyi légkör a hiteles alkotás záloga. Mindezekhez fontos a körültekintő vezető, a pontos kutatási irány kijelölése, módszertani felkészültség, ötletre alkalmas környezet (médiumok) kialakítása. Kazinczy Ferenc is erre figyelmeztetett, mondván: *„Jót s jóll! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted, szánts és vess, s hagyjad másnak az áldozatot.”*

A szerző is azt vallja, hogy „csak tehetséges tanárok képesek eredményesen, jól fejleszteni a tehetséges gyermekeket”. Fontos tehát a tehetségfejlesztés és -gondozás iránti elkötelezettség, a vállalkozói szellem és kitartás ebben a munkában. Mi jár ezért a pedagógusnak? A szakmának el kell érnie, hogy a *tehetségnevelés kapjon több figyelmet* középiskoláinkban és valóban segítse és emelje az oktató-nevelő munka hatékonyságát. A tanárnak pedig figyelnie kell a tanulói produktumokra (rajz, vers, irodalmi alkotás, fotó, technikai alkotás stb.). A pedagógusnak tehát kötelessége, hogy figyelembe vegye a tanuló egyéni képességeit, tehetségét, segítse annak kibontakozását, és sikerélményhez is kell juttassa.

A pedagógusok is érzik és tudják, hogy a tehetségnek is vannak titkai. A tehetség-gondozás pedig kitartó munkát igényel. Minden tanuló kapjon segítséget ahhoz, hogy adottságbeli lehetőségeinek felső határáig eljuthasson, felismerje, kipróbálhassa, milyen tevékenységi körhöz van leginkább tehetsége. Céljuk a tanulói szabadság – követelmények – harmóniába illesztése demokratikus iskolai légkörben. Ennek a célnak megfelelően törekszenek magas szintű oktatásra, szilárd alpműveltség átadására, testileg, lelkileg, szellemileg egészséges gyermekek nevelésére.

Szilárd Leó atomfizikus mondta: *„Abogy ma látom, kutatónak születtem. Azt hiszem, a legtöbb gyerek kíváncsian kutakodó fejjel jön világra. Talán ezért lettem tudós, mert valamilyen értelemben gyermek tudtam maradni.”* (Marx György: Szilárd Leó. Akadémiai Kiadó, Budapest 1997. 84.)

Kitekintés

Emelni kell a tömegnevelés színvonalát, ami által elérhető a tehetségek kibontakoztatása is. Valóban átfogó, differenciált fejlesztési megoldásokra van szükség. Persze azért kellenek kiváló tanárok, jó tanulási környezet, jó képességű tanulók.

Új évszázadunk minden bizonnyal a tudás, a tudomány és a technika évszázada lesz. A szellemi élet kiválóságai felismerték és felismerik, hogy a tudás nemcsak hatalom, hanem jelentős szellemi mozgató erő. Nem vitás, hogy a *versenyképesség* az elkövetkező időszak kulcsfogalma lesz. Mindez pedig az *eszköz- és tartalomtudáson* alapul. A magas színvonalú, új és jelentős szellemi értéket tartalmazó termékek és szolgáltatások bevezetésével lehetünk sikeresek valamennyi versenyhelyzetben. Sokan úgy fogalmazzák, hogy egyre jobban felértékelődik a humán tőke, ugyanis szakmai hozzáértés nélkül valamennyi technológia csak kacat egy kirakatban. A szellemi tőke ereje azt is megmutatja, hogy a versenyelőny a legtöbb esetben igen gazdaságos. A sikeres tevékenység garanciája a *teljesítményképes tudás*. Márpedig változó feltételeink közepette valóban a sikeres tevékenységekre kell figyelni, a tudást kell folyamatosan ápolni. Naponta tapasztaljuk, hogy gyors változások közepette élünk, ahol elég magas a bizonytalanság, nagy a hajszá, a részvételen alapuló (participatív) tevékenységek megsokasodtak, a szellemi tőke erős résztvevőket sorakoztat fel. Sokan azt emelik ki, hogy szükség van a változtatásokkal szemben rugalmas emberekre, magabiztosságra, kreativitásra, hatékony csapatmunkára és kommunikációra. Valamiben a mezőny élén lenni nagy felelősség.

Az információ-technológia, láttuk, korunk nagy „találmánya”. Van, aki huncutságot lát benne, de sokan azt állítják, hogy a pénz és a gazdaság uralmát lassan-lassan átveszi a tudás, a tudásalapú hatalom, amelynek eszköze a mindenkori *információ*, és főleg a *hasznos információ*. A piaci versenyben tehát az emberi erőforrás szerepe felértékelődött. Szakképzett munkaerőre van szükség, különösen a kulcsfontosságú munkahelyeken. Értéke van a szakmunkának.

Az új-régi varázsszó így hangzik: *versenyképesnek lenni és maradni*. A verseny nagy kihívás! Szükség van tehát a tehetségesekre és a zsenikre! Ők a kreatív szabadságot szeretik. A kreatív elme nem fogadja el például egy főkönyvelő intelmeit, még akkor sem, ha a pénzügyi támogatások csökkentéséről vagy megvonásáról beszél. A nagy elmék szeretik az intellektuális kirándulásokat. Ők hálózatokban gondolkodnak.

A számítástechnika láthatóan felerősítette a kreativitást. A tudásbázis analógiás leképzése még sok újat hozhat gyermekeink számára. A virtuális tér kiterjedése és a gyakori visszacsatolási lehetőségek beláthatatlan változások előhírnöke, az új felfedezések záloga. Ötletgyárakra van szükség – állítják a sikeres emberek.

Hosszú felfedező út elején vagyunk. Az nyer aki, pontosan tudja az út végét. A tartós átmenet nem vezet jóra, sőt a lemorzsolódást eredményezheti. A szellemi terméket be kell fejteni, a felfedezést munkába kell állítani. A társadalmi hasznosság ténye itt lép be a képbe: *miért is kell ez nekünk?* A válasz: egyszerűen kell, mert hasznos valaki számára.

A nagyok, a tapasztaltak, a befutottak javasolják: mindent előlről kell kezdeni. Vasárnap után hétfő következik. Hétfőn (minálunk) a fű se nő rendesen! A jövőre kell figyelni kitaróan. Újszerűen közelítsünk a témánkhoz. A rutin nem jó tanácsadó! Minden ötletet jegyezzünk fel. Nyitott szem és fül nélkül nem sokra megyünk. A tudatosságnak nagy szerepe van az alkotásban, és jó ha tudjuk: nincsenek véletlenek! A siker „elejébe kell menni”. Ötleteinket meg kell valósítani. Elsőnek és maradandóan. És ez nem is kevés.

Felhasznált irodalom

* *A tehetség kiválasztódásának folyamata egy piramissal jellemezhető*. Interjú Dobos Krisztinával, a KOMA kuratóriumának elnökével a tehetséggondozást támogató pályázatról. In <http://www.oki.hu/cikk.asp?Kod=2001-03-km-schuttler-tehetseg.html>

* Báthory Zoltán: A tehetség globalitása – a Magyar Tehetséggondozó Társaságról. 2002. In *Magyar Tudomány*. Budapest, 10. sz. <http://www.matud.iif.hu/02okt/bathory.html>

Harsányi István: *A tehetségnevelés kis kalauza*. Budapest, Pest Megyei Pedagógiai Intézet, 1988.

Harsányi István: *Tehetségvédelem*. Budapest, Magyar Tehetséggondozó Társaság, 1994.

Petriné Feyér Judit: A különleges bánásmódot igénylő gyermek. In: *Didaktika*. Szerk. Falus Iván. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998.

Zsolnai József: *A pedagógia új rendszere címszavakban*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996